

ภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และการปรับตัวในอนาคต

โดย นาย ศุภกร ชินวรรณโณ

ผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัย “การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ”

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเป็นปรากฏการณ์จากภาวะโลกร้อนอันเป็นผลจากภาวะเรือนกระจกที่ผิดปกติจากการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างต่อเนื่องมานับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และทวีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในขณะนี้ยังไม่เห็นแนวทางที่ชัดเจนว่าจะหยุดยั้งลงได้อย่างไรตราบใดที่โลกยังต้องพึ่งพาพลังงานจากน้ำมันและถ่านหิน (fossil fuel) เป็นหลักดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะหาพลังงานทดแทน แต่ก็ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยอยู่มาก นอกจากนี้ กลไกระเบียบโลกที่มีอยู่ตามข้อตกลงนานาชาติเพื่อที่จะควบคุมการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งข้อตกลงที่สำคัญได้แก่ พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) ก็เพียงแต่มีผลในการชะลอภาวะโลกร้อนออกไปได้บ้างเท่านั้น โดยเป้าหมายของพิธีสารเกียวโตนั้นได้ตั้งเป้าว่า ภายในปี ค.ศ. 2012 จะให้ปริมาณการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกของกลุ่มประเทศที่จัดอยู่ในกลุ่มที่อาจเรียกได้ว่า “ประเทศที่ปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากและพัฒนาแล้ว” (Annex 1 countries) ลดลงประมาณ 5% จากปริมาณการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกในปี ค.ศ. 1990 แต่กระนั้นก็ยังไม่มีวิ้วว่าจะบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์จึงพากันคาดการณ์ว่าการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงหรือเปลี่ยนรูปแบบต่อไปอีกในอนาคตจึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะหลีกเลี่ยงได้ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทุกประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยจะต้องให้ความสำคัญมากขึ้น

ในระยะที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ในประเทศไทยก็ได้มีการกล่าวถึงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศกันมากขึ้น ได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ อีกทั้งมีการจัดทำแผนแม่บทว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมถึงทั้งประเด็นการลดก๊าซเรือนกระจก และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ก็ได้กล่าวถึงประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศไว้บ้าง นอกจากนี้ ภาคส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะ NGO หลายกลุ่มก็มีการตื่นตัวมากขึ้น และพยายามที่จะทำงานด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินการวางแผนในระยะที่ผ่านมา ก็มักจะพิจารณาถึงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในแง่มุมมองเดียวเป็นหลัก กล่าวคือ พยายามทำความเข้าใจถึงปัญหาที่เป็นผลสืบเนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอนาคตและหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ และในบางกรณีก็เป็นการพยายามหาทางปรับตัวต่อผลของสภาพอากาศแปรปรวนและภาวะอากาศรุนแรง (เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม) ในระยะที่ผ่านมา ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมถึงปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริบทที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นภัยพิบัติจากธรรมชาตินี้ หากจะพิจารณาถึงการเตรียมการรับมือกับภัยธรรมชาติในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงมาจากอดีตที่ผ่านมาบ้าง แต่ก็ยังไม่อาจนับได้ว่าเป็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ หากยังคงเป็นเรื่องของการจัดการภัยพิบัติ ทั้งนี้การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (climate change adaptation) นั้นจะต้องพิจารณาในบริบทของภูมิอากาศ (climate) โดยมองออกไปถึงการเปลี่ยนแปลงในอนาคตระยะยาว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้น มีความหมายที่กว้างไกลกว่าการหาแนวทางแก้ปัญหาอนาคตจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ แต่การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้นมีหลากหลายมิติ และหลายแง่มุม การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเป็นเรื่องของการคิดในเชิงยุทธศาสตร์โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง

ความเข้มแข็ง (resilience) ให้กับภาคส่วนและชุมชนต่างๆ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต หรืออาจจะพิจารณาในเชิงของการปรับทิศทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันให้สอดคล้องเหมาะสมกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอนาคต เพื่อให้แน่ใจว่าผลของการดำเนินการจะไม่นำสังคมไปสู่ปัญหาใหม่ภายใต้สภาพการณ์ที่ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต หรือเป็นการวางแผนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เพื่อให้ยุทธศาสตร์นั้นทนทานและยั่งยืน (robust) ต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและยังคงบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือ อาจหมายถึงการจัดตั้งกลไกในการกระจายความเสี่ยงข้ามภาคส่วน ข้ามพื้นที่ และข้ามช่วงเวลา เช่น กลไกประกันภัยที่ครอบคลุมภาคส่วนที่หลากหลายมากขึ้น หรืออาจหมายถึงการปรับวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น

นอกจากนั้น การวางแผนและยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้น อาจเป็นการวางแผนในขอบเขตและขนาด (scale) ที่แตกต่างกัน โดยอาจพิจารณาถึงการปรับตัวของภาคส่วนต่างๆ เช่น การเกษตร การท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นต้น หรือเป็นการมองถึงการปรับตัวในระดับประเทศ หรือ ลุ่มน้ำ หรือ จังหวัด หรือ ชุมชน ซึ่งความหลากหลายเหล่านี้มีบริบทของการวางแผนการปรับตัวที่แตกต่างกัน อีกทั้งยังต้องคำนึงด้วยว่า การปรับตัวนั้นเป็นเรื่องเฉพาะที่และเฉพาะกาล แนวคิดหนึ่งๆ ในวันนี้อาจจะไม่เหมาะสมเมื่อวันเวลาผ่านไป เพราะบริบทของพื้นที่และภาคส่วนอาจเปลี่ยนไปตามพลวัตของสภาพเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศจึงต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่การคิดวางแผนครั้งหนึ่งเพื่อใช้ไปอีกหลายสิบปีในอนาคต

สรุปประเด็นสำคัญที่สังคมไทยจะต้องตระหนักคือ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะหลีกเลี่ยงได้ การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอาจผิดแผกแตกต่างไปจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและพบเห็นในปัจจุบัน สังคมไทยต้องเตรียมตัวให้สามารถอยู่ได้ภายใต้สถานการณ์อนาคต หรือมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการกับความเสี่ยงได้มากขึ้น การคิดถึงภาวะโลกร้อนโดยเน้นประเด็นเรื่องลดโลกร้อนนั้น แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ดีและควรช่วยกันทำ แต่ก็ไม่อาจเพียงพอต่อการแก้ปัญหาโลกร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราต้องปรับทัศนคติสังคมโดยต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน ช่วยกันคนละเล็กละน้อย (ถือถุงผ้า - ดับไฟ) นั้นไม่เพียงพอ เราต้องคิดถึงการปรับวิถีชีวิต ปรับยุทธศาสตร์ประเทศ ชุมชน และธุรกิจ ให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจเกิดขึ้น หรือมีขีดความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ในอนาคตได้ดีขึ้น ซึ่งในโอกาสต่อไปจะได้กล่าวถึงแนวคิดและแง่มุมต่างๆ ของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศอีกทั้งตัวอย่างจากงานศึกษาในระยะที่ผ่านมาให้เป็นที่เข้าใจกันมากขึ้น